

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Senere fundne Indskrifter.¹⁾

Kristians Amt.

34. Øvre Stabu.

Literatur. Utrykt. Tegning af Indskriften af G. Mørck (i Runearkivet i Christiania).
Trykt. O. Rygh i Aarsberetning fra Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring for 1894, S. 124—128 (særlig S. 126). — H. Schetelig i „Aarsberetning“ for 1900, S. 55.
Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen.
Tegninger. Autotypier efter Photographier, tagne af Photograph Væring (Tegning Nr. 1 og 2). Autotypi af en Tegning af Indskriften af G. Mørck (Nr. 3).

Den Spydspids med Runeindskrift, som er afbildet paa hosstaaende Tegning, tilhører det bekjendte Fund fra den ældre Jernalder, som omkring 1890 blev gjort paa Gaarden Øvre Stabu (Matr. Gaards-Nr. 167) i Hof Sogn, Østre Toten Præstegjæld.

Fundet blev gjort i en lav, men meget vid rund Gravhaug, der laa nær Husene paa Øvre Stabu, og er foræret til Universitetets Samling af nordiske Oldsager af Gaardens Eier, Gaardbruger Nils Nilsen Stabu. Efter O. Rygh (Aarsberetning for 1894, S. 124—128) hidsætte vi følgende: „Fundet er gjort for nogle Aar siden af en Husmand paa Gaarden; Oplysninger om det ere velvillig samlede af Eierens Søn Hans Nilsen, hvorhos Samlingens Bestyrer [O. Rygh] havde Anledning til at se Findestedet i August 1894. Efter hvad der saaledes har kunnet

¹⁾ Sophus Bugge, som hidtil har været Eneudgiver, har tidligere i Aftryk læst flere af de Indskrifter, som i det følgende udgives (Tveito, Vetteland, Eidsvaag) og flygtig seet enkelte andre i Original, men kan nu, da Indskrifterne skal udgives, paa Grund af Øiensvækkelse hverken læse eller skrive. Magnus Olsen er derfor fra nu af (Midten af September 1902) indtraadt som Medudgiver og overtager Originalernes Beskrivelse og Bestemmelsen af, hvilke Runer og Runeformer disse har, samt Oplysningerne om Fundet af Indskrifterne og Tilsynet med Gjengivelsen af Originalerne og af deres Runer. Den øvrige Behandling (Tolkning o. s. v.) udarbejdes af S. B. med Hjælp af M. O. og føres i Pennen af M. O., som tillige overtager Korrekturen.

erfares — hvilket efter Omstændighederne ikke kan ansees for i alle Enkeltheder at være fuldt paalideligt — er der i denne Haug fundet 4 Grave, hvoraf de to i Udkanterne af Haugen. Paa det ene af disse Steder fandtes kun brændte Ben og en liden Broncespænde¹⁾, der er afbildet i Aarsber. 1894, S. 128 som Fig. 8. Denne Grav var dækket med en meget stor Sten. Paa et andet Sted i Udkanten fandtes „4 halvsmeltede Broncestykker, hvoraf 1 sikkert synes at kunne henføres til Overdelen af en Broncespænde, der for denne Dels Vedkommende har lignet den i samme Haug fundne [ovenfor omtalte] . . . Spænde“. „Længere inde i Haugen fandtes to Grave, eller ialfald to Samlinger af Oldsager, ganske tæt ved hinanden blandt brændte Ben, Kul og Aske, dækkede med en og samme Sten, en meget svær Helle.“ Under denne laa paa det ene Sted følgende Gjenstande:

a) Et tveegget Sværd af Jærn af ældre Jærnalders Form med damaseret Klinge; afb. Aarsber. 1894, S. 124, Fig. 6. Paa Klingens ene Side er med Bronze i Jærnet indlagt en Figur (afb. Aarsber. 1894, S. 125, Fig. 7), der aabenbart skal forestille Victoria i almindelig romersk Fremstilling, bevinget, holdende en Krans i den høire Haand og en Palmegren i den venstre. Figuren, der staar paa en bred Broncestribe, vender Hovedet mod Sværdets Od. Under Fødderne er anbragt Bogstaverne S F. Vi har i denne Figur snarere at se en barbarisk Efterligning af et romersk Arbeide end et daarligt romersk Arbeide. De store Mangler ved Udførelsen synes at tale herfor: de slette Proportioner, den ufuldkomne Gjengivelse af Kransen, og at Palmegrenen ikke er anbragt i venstre Haand, men stikker aldeles umotiveret frem bag Vingen, medens den venstre Haand holder Gevandtet oppe.

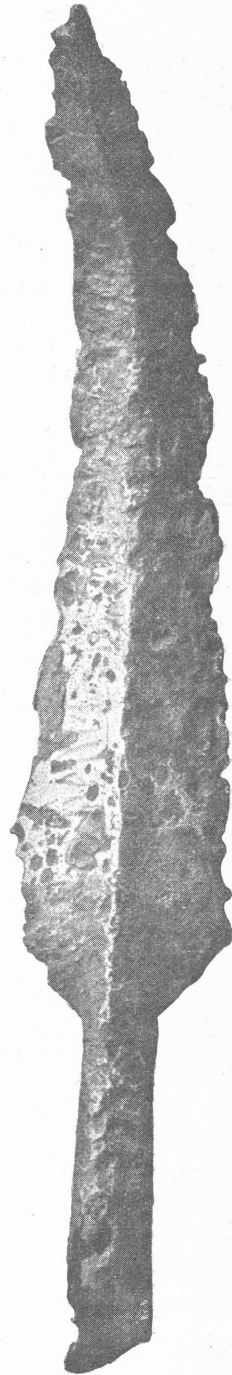
b) Levninger af et tveegget, i sammenrullet Tilstand nedlagt Sværd af Jærn fra ældre Jærnalder.

c) Skjoldbule af Jærn af Formen Rygh, Norske Oldsager Nr. 217¹⁾. Randen er kantet med en fin ombøiet Jærnstrimmel.

Paa det andet Sted under ovennævnte Helle fandtes følgende Oldsager:

d) Tveegget Sværd af Jærn, af almindelig ældre Jærnalders Form, sammenrullet. Tangen har i Enden en liden Bronceknep.

e) Tveegget Spydspids af Jærn, i Form antagelig lig NO. 207, men beskadiget i Eggene ved Førrustning.

Nr. 1.

¹⁾ I det følgende anvendes Forkortelsen NO. for Norske Oldsager.

f) Tveegget Spydspids af Jærn, lig NO. 208, men med endnu bredere Blad, beskadiget paa flere Steder.

g) Den nedenfor omtalte, med Runeindskrift forsynede tveeggede Spydspids af Jærn.

h) Spydspids af Jærn med Hager, af Form som NO. 202 eller „Vimosefundet“ Pl. 14 Fig. 15, ualmindelig smuk og vel arbeidet. Er ligesom det anførte Exemplar af Vimose-Fundet prydet med indstemplede Cirkler med et Punkt i Midten, der vel oprindelig har været udfyldte med andet Slags Metal.

i) Skjoldbule af Jærn, af Form væsentlig som NO. 219, men i Toppen forsynet med en paanaglet Knop af samme Hovedform som NO. 216.

k) Beslag af Jærn til et Skjoldhaandtag, af Formen NO. 222, brudt over og ufuldstændigt.

l) En liden Sværdopsko af Bronze af simpelt gennembrudt Arbeide, meget beskadiget.

m) En liden Knap af Jærn, af Form som en ganske lav Kegle, 2 Cm. i Tværmaal og 0,7 Cm. høi, fæstet med en Nagle, hvis ene Ende gaar gennem Keglens Top, fastholdt der med en liden Knop, medens den anden bærer en liden firkantet Klinkplade.

n) 4 Brudstykker af en meget liden, men temmelig tyk Lerurne, der vel har havt samme Form som NO. 364, men ikke synes at have havt Hank. Nedenfor Halsen har den været tæt besat med smaa Knotter.

o) Den ene Halvdel af en ringformet Beltehage af Bronze af Form som Aarsber. 1897 Fig. 6; jfr. Texten dertil S. 50 og Aarsber. 1888 S. 117 Nr. 28 c. Det synes at have været en Krog, ikke en Malle.

p) Et større Knivblad af Jærn; synes at have havt buet Ryg.

De i Haugen fundne Oldsager, der er væsentlig samtidige, tyde paa, at Stabu-Fundet fra arkæologisk Standpunkt senest maa sættes til det 4de Aarh.

Paa den Spydspids (g), som nu i Universitetets Samling af nordiske Oldsager har Nr. 17770, opdagedes i April 1900 en Runeindskrift af nuværende Conservator H. Schetelig.

Denne Gjenstand beskrives af O. Rygh (Aarsber. 1894, S. 126) saaledes: „Tveegget *Spydspids* af *Jern*, . . . stærkt beskadiget; har ialfald i den nederste Del af Bladet lignet NO. 205 og 206. Paa Bladets bredere Del Spor af indstemplede eller graverede Ornamentter, der maaske oprindelig have været udfyldte med Sølv eller Bronze¹⁾, — bestaaende ialfald for en Del af Rader af Punkter og af Baand, dannede af 2 Rader af Skraastreger, som gaa i forskjellige Retninger og i Baandets Midtlinie støde sammen i Vinkler. Disse Baand gaa fra Bladets Midtryk paa skraa ud mod Eggen, parallele med hinanden.“ Hertil Anmærkning: „Ornamentbaand af samme Slags findes blandt de, der forekomme paa den i „Vimosefundet“ pl. 14 Fig. 4 afbildede Spydspids.“

Spydspidsen, der nu er 28 Cm. lang, er, som ovenfor sagt, stærkt beskadiget. Den har ligesom de øvrige Vaaben, sammen med hvilke den er funden, været med

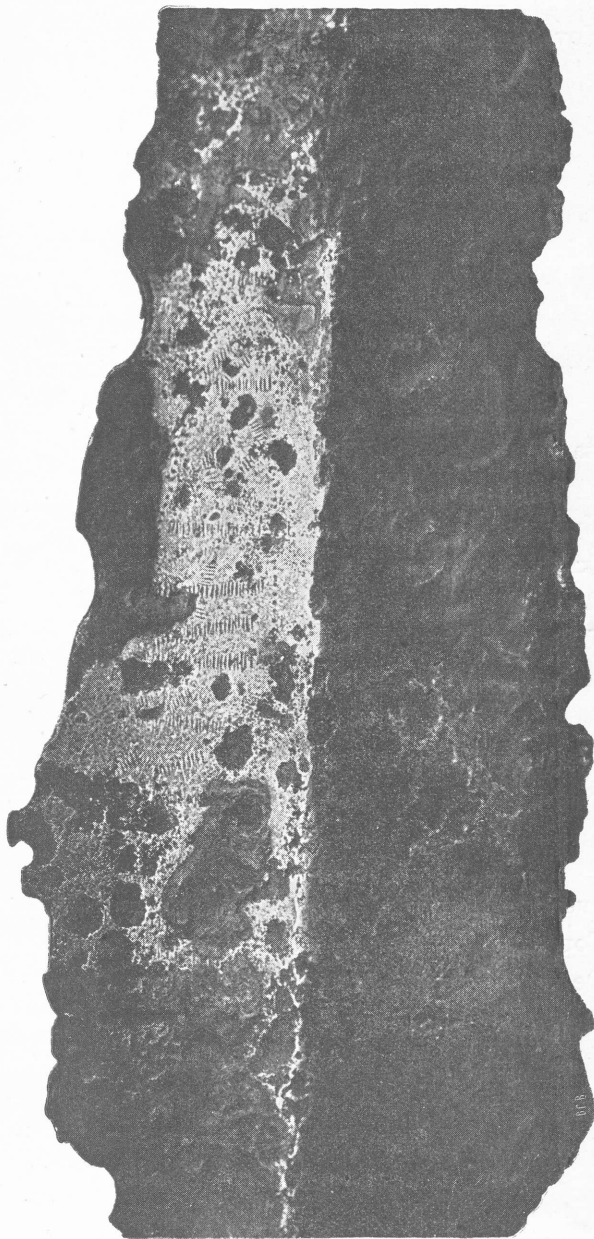
¹⁾ Hertil er der dog nu, da mere af Ornamentterne efter Gløds kallens delvise Fjærnelse er synligt end i 1894, ikke noget som helst Spor. — Udg.'s Anm.

paa Ligbaalet og er som de fleste af disse bleven forsætlig ødelagt derved, at dens Blad er blevet noget bøiet. Da Indskriften opdagedes, var kun de sidste Runer synlige. Efter ihærdigt Arbeide lykkedes det imidlertid Assistent i Oldsagsamlingen G. Mørck at fjærne Glødskallen over hele Indskriften, saaledes at hver Rune traadte tydelig frem. Skjønt Spydblade Overflade er fuld af Huller og Gruber, er dog intet Runetegn saa stærkt beskadiget, at der kan være Tvivl om dets Læsning.

Indskriften er anbragt langs Spydblade Midtlinje med Runetoppene vendte udover. Den er skrevet fra venstre mod høire, begynder nærmere Bladets Rod og fortsættes udover mod Odden. Den er omgivet af to punkterede Rammelinjer, som mod Indskriftens Slutning nærme sig hinanden, idet Runerne her blive lavere. Sandsynlig har Rammelinjerne været fortsatte, indtil de har mødt hinanden. Til høire for sidste **Ʀ**-Rune forbindes Rammelinjerne af en buet, som det synes, punkteret Linje. Derved synes at antydes, at Indskriften her er afsluttet. Nederste Rammelinje kan nu kun følges til et Stykke forbi sidste Rune.

Runerne er, hvad Anbringelse og Udstyr angaar, fuldstændig ensartede med Spydblade Ornamentbaand. Runernes Stave og Kviste er dannede af indgraverede, indbyrdes parallelle Smaastreger, der løbe paa tværs af Runetrækkenes

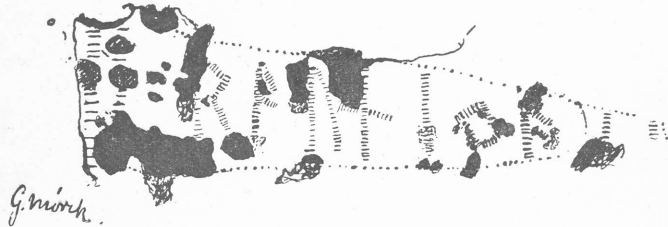
Retning. Disse Smaastreger er dog i Indskriften kortere og anbragte tættere sammen end i de ornamentale Baandlinjer. Heraf følger, at de verticale Baandlinjer foran første Rune **R** ikke kan være Runestave, da Stregerne, hvoraf de bestaa, baade er længere og er anbragte i større Afstand fra hinanden, end Tilfældet er i selve Indskriften. Derimod sees der til høire for den buede Linje, hvormed

Nr. 2.

Indskriftens Afslutning synes at antydes, en kort vertical Baandlinje af samme Karakter som Runetrækkene. Denne Linje tilhører ikke Indskriften, men er vel, ligesom nogle punkterede Linjer længere til høire, kun anbragt for at fylde det tomme Rum mellem sidste Rune **ƚ** og Rammelinjernes formodede Skjæringspunkt.

Hvad Runernes Høide angaar, kan eksempelvis anføres, at Rune 3 **u**, hvis Hovedstav kan følges i hele sin Længde, er 1 Cm. høi.

Nr. 3.

Rune 1 **R r** med skarpe Vinkler. Sidestaven gaar ikke ind til Hovedstaven paa Midten.

Rune 2 **ƚ a**. Hovedstaven er ved nederste Kvist noget udbuget mod høire. Hverken her eller paa **a**-Runen Nr. 7 er Kvistene parallele, idet øverste Kvist skraaner stærkere nedad end nederste, dog ikke saa stærkt paa Rune 7 som paa Rune 2. Ligesom paa Rune 7 er øverste Kvist noget længere end nederste. Nederste Del af Hovedstaven paa Rune 2 er utydelig paa Grund af en Fordybning i Jærnet.

Rune 3 **u**. Runen er forholdsvis smal og har krum Sidestav.

Rune 4 **† n**. Staven er paa Midten lidt udbuget mod venstre, hvad der ikke tydelig sees paa Mørcks Tegning, hvor Kvisten ogsaa er bleven lidt for lang.

Rune 5 **i**.

Rune 6 **◊**. Om Runens Betydning se i det følgende. Rune 6, som hverken staar paa de omstaaende Runers Basis eller naar op til i Linje med disses Toppe, er dannet af to mod hinanden vendte Vinkler, den ene over den anden. De to Vinkler berøre hinanden ikke. Den øverste Vinkel er længst til venstre. Paa Mørcks Tegning nærme Vinklerne, især den nederste, sig altfor meget den rette Vinkels Form; begge Vinkler er dog tydelig stumpe.

Rune 7 **ƚ a**. Jfr. hvad der er bemærket under Rune 2.

Indskriften synes at maatte gjengives:

RƚN†i◊ƚ

rauniḡa

Næstsidste Rune synes at betegne **ḡ**, saaledes som en lignende Runeform er læst i mange andre Indskrifter, f. Ex. Tørviken A, paa Guldhornet fra Gallehus, paa Tanum-Stenen fra Bohuslen, o. s. v. Se herom bl. a. S. 179, 280 og Wimmer, Runenschrift S. 115 f. og Sønderjyllands Runemindesmærker (Særtryk af „Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie“) S. 12—14.

rauniḡa er vistnok Nominativ af et Mandsnavn, hvis Stamme har været *Rauningan-. Mandsnavne dannede ved samme Afledningsendelse har man fundet

i følgende Navneformer: Nominativ *hariņa* Skåäng; *harņa* paa en Kam fra Vimose; *ranņa* paa Müncheberg-Spydspidsen¹⁾. Maaské er paa Vimose-Spænden *uwiņa* at udskille som eget Navn i Nominativ; se S. 426. Genetiv *þrawiņan* paa Tanum-Stenen; sandsynlig *eiņn* paa Krogsta-Stenen, forkortet Skrivemaade for **eiņan* (se her foran S. 129). Tilsvarende Kvindenavn: Nominativ *taliņo* paa Vimose-Høvelen.

I de germanske Sprog er der ikke ellers paavist noget Personnavn, der, saaledes som *rauniņa*, begynder med en Rodstavelse *Raun-*. Efter Formen kunde Stammeordet til *rauniņa* søges i oldn. *raun* fem. „Prøvelse“. Dette kunde ogsaa efter sin Betydning synes egnet til at blive brugt i Personnavne, da det ligesom *mannraun* bruges om en vanskelig Stilling, et farefuldt Forhold, og da Kunstskaledene kan betegne Kampen ved Omskrivninger som *rítar raun* „Skjoldets Prøve“. Men da *raun* fem. „Prøve“ ikke er paavist som Led af Personnavne, er den nævnte Opfatning af *rauniņa* ikke meget sandsynlig.

En anden Opfatning synes fra Betydningens Side at have mere for sig. *rauniņa* synes at kunne være opstaaet af **Raudninga*. Saaledes synes Trænavnet nynorsk i Bygdemaalene *raun*, oldn. *røynir* „Rognetræ“ at være opstaaet af **raudn-* og Træet at være kaldt saa paa Grund af sine røde Bær. Jfr. *Skánøy* af **Skadnøy*, *Heinir* af **Heidnir*, *ljónar* af **ljóðnar*, *grein*, Gen. *greinar*, af **greidin*, Gen. **greidnar*. At *rauniņa* allerede i saa gammel Tid skulde være opstaaet af **Raudninga*, synes ikke urimeligt, fordi Navnet er dannet ved en saa vægtig Afledningsendelse og vistnok har været udtalt enten med stærk Bitone eller med Hovedtone paa anden Stavelse.

Stammeordet til *rauniņa* vilde i dette Tilfælde være det Adjectiv, som betyder „rød“, oldn. *raudr*. Heraf dannes i de germanske Sprog Personnavne. Saaledes nordisk *Raudr* og *Raudulfr*. Saxo kalder en Viking *Røtho*, jfr. oldn. *rauda-víkingr*. I oldtyske, navnlig vestfrankiske, Navne forekommer ogsaa Stammen *Raud-*, se Förstemann. Saaledes *Rauding*, *Rautbald*, *Raud(i)pert*, *Raodold*.

Hvis *rauniņa* er opstaaet af **Raudninga*, synes det nærmest afledet af et Mandsnavn **rauda*, Stamme **Raud(a)n-*. Förstemann opfører flere Navne, som ved Afledningsendelsen *-ing* er dannede af en tostavelles Stamme paa *-n*; f. Ex. *Bertening*, *Heimining*, *Leodening*.

Mindre sandsynligt vilde det være at tænke sig Forbindelsen mellem Adjectivet *raudr* „rød“ og Navnet *rauniņa* saaledes, at dette nærmest forudsatte et Stammeord **Raudnar*; jfr. Trænavnet nynorsk Dial. *raun* og Adjectivet oldn. *gránn* ved Siden af *grár*. Men det er kun som en usikker Formodning, vi nævne, at *rauniņa* skulde være opstaaet af **Raudninga*.

Som en tredje Mulighed tør kanské nævnes følgende: *rauniņa* kunde kanské være opstaaet af **Raunninga* og være afledet af oldn. *Raumar*, Stamme *Rauman-*, Navnet paa Indbyggerne af det norske *Raumaríki*, som allerede nævnes hos Jordanes.

¹⁾ *ranņa* har Wimmer og S. Bugge forlængst uafhængig af hinanden tolket som Nominativ i Ental. Henning vakler mellem Nominativ i Flertal, Genetiv i Flertal og Dativ i Ental af en Stamme paa *-a*. Men alle disse tre Opfatninger er vistnok forfeilede.

Da vilde det blive lettere forklarligt, at Personnavne paa *Raun-* ellers ikke er paaviste i de germanske Sprog. Vistnok er Assimilationen af *mn* til *nn* ikke regelret, men den er dog under visse Forhold sikkert indtraadt. Den synes bl. a. at have fundet Sted i oldn. *málfinni* ved Siden af *málfimi* og i *vélfinni* ved Siden af *vélfimi*, her i en Stavelse, som ikke havde Hovedtone. Jfr. Noreen i Arkiv f. n. F. VIII 147 f. og Abriss der urgerm. Lautlehre S. 158; Kock i Arkiv f. n. F. XIII 187. Oldn. *senn* „samtidig, paa én Gang“, *seðr*, *sennr* (skrevet *j sennr* Dipl. Norv. V Nr. 210, Aar 1349), glsvensk *sænder*, af **semnr*, **samniz*. (Jfr. for Betydningen angelsaks. *semninga*, *sammunga* „med én Gang, pludselig“. Oldn. *senn* er vist ikke, som Aasen og Rýdqvist har ment, beslægtet med *sinn* „Gang“.) Tysk *nennen* af *namnjan*, som Ordet heder i Gotisk. Her er Assimilationen af *mn* til *nn* fremkaldt ved Indflydelse af *n* i Fremlyden. Hvis *rauniqa* er opstaaet af **Raumninga*, maa vi forudsætte, at Assimilationen her er bleven hjulpen frem ved Indflydelse af det følgende *ng* og maaské af *n* i Enden af den oblique Casus-form **Rauningan*, samt derved, at anden Stavelse var stærkt betonet.

Opfatningen af *rauniqa* som opstaaet af **Raumninga* forekommer os at være den sandsynligste af de her nævnte Muligheder.

rauniqa er sandsynlig Navnet paa Spydets Eier. Saaledes finde vi ogsaa ellers et Navn, der vel er Navnet paa et Spydets Eier, anbragt med Runer paa Spydbladet. Et Spydblad fra Kowel i Volhynien har med Runer Indskriften *tilarids* (Tegning hos Stephens, Run. Mon. III 266, Wimmer, Runenschrift S. 61 og Henning Tafel I.). Dette er et gotisk Mandsnavn i Nominativ. Et Spydblad, som er fundet ved Müncheberg i Mark Brandenburg, har med Runer Indskriften *ranqa*, der ligeledes er et Mandsnavn i Nominativ. (Tegning hos Stephens, Run. Mon. II 880 og hos Wimmer og Henning anf. St.) Ogsaa Wimmer har i de to sidstnævnte Navne seet Navnene paa Spydernes Eiere. Hos Romerne synes det fra Augustus's Tid af at have været Skik, at Soldaterne mærkede sine Vaaben med sit eget og Hærafdelingens Navn. Saadanne Vaabenindskrifter er navnlig fundne paa Skjoldbuler. Ogsaa et endnu bevaret romersk Sværd har en saadan Indskrift (jfr. Hübner i Handbuch der klass. Altertums-Wissenschaft² I 700).

Ved den i det foregaaende foreslaede Opfatning af *rauniqa* som Navnet paa Spydets Eier i Nominativ er der dog ikke blot den Vanskelighed, at en Navnestamme *Raun-* ikke ellers er paavist, men ogsaa en anden Betænkelse, som vi ikke fuldstændig kan fjærne.

Stabu-Indskriften *rauniqa* og Müncheberg-Indskriften *ranqa* er begge anbragte paa Spydblade, der synes at være fra omtrent samme Tid (Henning S. 137 sætter Müncheberg-Spydspidsen til Begyndelsen af 4de Aarh.). Hvis vi nu i begge disse Indskrifter søger Eiernes Navne, har vi det besynderlige Tilfældets Spil, at disse to Navne har samme Afledningsendelse *-inga* og er dannede af to Stammer *Raun-* og *Ran-*, som indbyrdes har stor Lydlighed, uagtet hverken de to Navne eller de to Personer, som har baaret disse Navne, kan have været identiske¹⁾.

¹⁾ Vi vover ikke i *rauniqa* og *ranqa* at formode Fabrikanternes Navne. Og selv om man antog dette, vilde ikke de to Navne med nogen Sandsynlighed kunne betragtes som to forskellige Skrivemaader af én og samme Persons Navn.

Vi tror alligevel at burde holde fast ved den i det foregaaende fremsatte Tolkning.¹⁾

Det er her tidligere sagt, at Stabu-Fundet viser flere særlige Ligheder med Gjenstande fra Vimose, og at det af arkæologiske Grunde senest synes at maatte sættes til 4de Aarh. Indskriftens Runeformer og Sprogform synes heller ikke at stride herimod.

Hvis Navnet **rauniḡa** er opstaaet af **Raumninga*, er det sandsynligt, at Indskriften er bleven til i de norske Oplande. Hvis Navnet **rauniḡa** derimod har en anden Oprindelse, lader det sig ikke ved sproglige Grunde godtgjøre, om Indskriften er bleven til i Norge eller i et andet nordisk Land. Den vilde i sidstnævnte Tilfælde ogsaa kunne være gotisk.
